

JAARVERSLAG 2017: IN HET KORT

<https://eiopa.europa.eu/>

Foto's:

Omslag: istockphoto/bowie15; pagina 4 en 6: EIOPA/Martin Joppen

Print	ISBN 978-92-9473-069-5		doi:10.2854/80077	EI-AD-18-001-NL-C
PDF	ISBN 978-92-9473-074-9	ISSN 2529-5853	doi:10.2854/622396	EI-AD-18-001-NL-N

Luxemburg: Bureau voor publicaties van de Europese Unie, 2019

© EioPa, 2019

Overname met bronvermelding toegestaan.

Voor gebruik of overname van foto's of andere materialen die niet onder het auteursrecht van het EioPa vallen, moet u rechtstreeks toestemming vragen aan de houders van het desbetreffende auteursrecht.

JAARVERSLAG 2017: IN HET KORT

INHOUDSOPGAVE

INHOUDSOPGAVE	2
INLEIDING	3
VOORWOORD	4
VOORWOORD VAN DE UITVOEREND DIRECTEUR	6
SAMENVATTING	8
Consumentenbescherming	8
Convergentie van het toezicht en verbetering van de werking van de interne markt	8
Financiële stabiliteit	9
ORGANIGRAM 2017	10

INLEIDING

Verzekeringen spelen een belangrijke rol in de samenleving. Wanneer ze goed functioneren, dekken zij risico's af en leveren ze een bijdrage aan de economische groei en financiële stabiliteit, wat uiteindelijk het publiek meer financiële zekerheid biedt. Met een vermogenswaarde van ongeveer twee derde van het bruto binnenlands product (bbp) van de EU (70 % in 2017)¹ is de Europese verzekeringsbranche een belangrijk onderdeel van de financiële sector. En met schulden ter hoogte van een derde van het vermogen van Europese huishoudens zijn consumenten voor hun toekomstige inkomen afhankelijk van bepaalde onderdelen van de verzekeringssector. Ook bedrijfspensioenen zijn van essentieel belang om ervoor te zorgen dat ouderen na hun pensionering tegen het risico van armoede worden beschermd. Met een vermogenswaarde van rond 24% van het bbp van de EU², en in sommige landen nog veel meer, groeit het vermogen van de pensioenfondsen en vormen zij in toenemende mate een bron van beleggingen voor financiële markten.

Eiopa werd in januari 2011 opgericht als gevolg van de hervormingen van de toezichtstructuur in de financiële sector van de EU. Eiopa is een onafhankelijk orgaan van de Europese Unie dat advies uitbrengt aan het Europees Parlement, de Raad van de Europese Unie en de Europese Commissie. Haar kerntaken bestaan uit het ondersteunen van de stabiliteit van het financiële stelsel, het garanderen van de transparantie van markten en financiële producten en het beschermen van verzekeringnemers en van deelnemers aan en begunstigden van pensioenregelingen.

Eiopa heeft als opdracht de collectieve belangen te beschermen door bij te dragen aan de stabiliteit en doeltreffendheid van het financiële stelsel op de korte, middellange en lange termijn, in het belang van de economie, de burgers en het bedrijfsleven van de EU. Eiopa tracht deze opdracht uit te voeren door een solide regelgevingskader en consistente toezichtpraktijken te bevorderen om de rechten van verzekeringnemers en van deelnemers aan en begunstigden van pensioenregelingen te beschermen en op die manier het vertrouwen van het publiek in de sector van verzekeringen en bedrijfspensioenen te vergroten.

Eiopa is een van de drie Europese toezichthoudende autoriteiten die een belangrijke component vormen van het Europees Systeem voor financieel toezicht (ESFS), een geïntegreerd netwerk van nationale en Europese toezichthoudende autoriteiten dat zorgt voor de noodzakelijke verbinding tussen het macro- en microprudentiële niveau, terwijl het dagelijkse toezicht aan de nationale autoriteiten wordt overgelaten.

¹ Bron: <https://eiopa.europa.eu/financial-stability-crisis-prevention/financial-stability/statistics>

² Bron: <https://eiopa.europa.eu/financial-stability-crisis-prevention/financial-stability/statistics>

GABRIEL BERNARDINO
Voorzitter

VOORWOORD

In 2017 was het 10 jaar geleden dat de financiële crisis begon. Sinds haar oprichting in 2011 heeft Eiopa bijgedragen aan de ontwikkeling van een gemeenschappelijk Europees rulebook voor verzekeringen en pensioenen op zowel prudentieel gebied als het gebied van gedragsregels. De tenuitvoerlegging van de nieuwe Europese regelgevingskaders hield een geleidelijke verschuiving van de strategische prioriteiten van Eiopa in van regelgeving naar toezicht. In 2017 waren onze activiteiten voornamelijk gericht op het versterken van de convergentie van het toezicht, het verbeteren van de consumentenbescherming en het handhaven van de financiële stabiliteit.

Een belangrijke mijlpaal in ons streven naar een gemeenschappelijke toezichtcultuur was toen wij samen met nationale toezichthoudende autoriteiten werkten aan de formulering van de voornaamste kenmerken van kwalitatief hoogstaand en effectief toezicht die aan de basis zouden moeten staan van deze cultuur. De ontwikkeling van een pan-Europese benadering van toezicht staat sinds onze oprichting in 2011 centraal in ons werk en wij zullen in de komende jaren nationale toezichthouders blijven ondersteunen bij het opbouwen van hun capaciteit om toezicht van hoge kwaliteit uit te oefenen.

In de context van de Europese interne markt is toezicht voornamelijk een Europese aangelegenheid, aangezien verzekeringsaanbieders uit het ene land zaken doen in een ander land, in het bijzonder in het kader van de vrijheid van dienstverrichting. Om geconstateerde zwakke punten in het toezicht op grensoverschrijdende handel aan te pakken, hebben we in 2017 platforms opgericht om de samenwerking tussen nationale toezichthoudende autoriteiten te vergemakkelijken, waardoor risico's sneller kunnen worden vastgesteld en beoordeeld. Deze platforms zijn een voorbeeld van de toegevoegde waarde die het pan-Europese perspectief van en de aansturing door de Autoriteit het nationale toezicht bieden, doordat zij helpen vertrouwen te creëren in de interne markt en in het algehele functioneren van het toezichtstelsel.

Dit jaar hebben we ook een grote stap gezet in het bevorderen van een consistente aanpak van consumentenbescherming door het verstrekken van advies aan de Europese Commissie in verband met de verzekeringsdistributierichtlijn, die onderwerpen behandelt als belangenconflicten in verkooppraktijken en technische normen voor het informatiedocument voor verzekeringsproducten.

In 2017 hebben we het eerste deel van onze eerste evaluatie van Solvabiliteit II afgerond op basis van één jaar ervaring met de tenuitvoerlegging, en hebben we de Europese Commissie geadviseerd vereenvoudigde methoden in te voeren voor de berekening van de standaardformule voor het solvabiliteitskapitaalvereiste. Als onderdeel van onze werkzaamheden op het gebied van financiële stabiliteit hebben we een advies gepubliceerd voor de Europese instellingen waarin wij opriepen tot een minimale harmonisatie van het kader voor herstel en afwikkeling voor de verzekeringssector, en tot de uitvoering van een Europa-brede stresstest voor de bedrijfspensioenensector.

Een goede toezichthouder is toekomstgericht, proactief en wil liever voorkomen dan genezen. Voor Eiopa betekent dit dat we het politieke en economische landschap alert moeten blijven volgen en dat we gereed moeten zijn om actie te ondernemen wanneer dat nodig is. Daarom schenken we speciale aandacht aan onderwerpen op het gebied van digitalisering en InsurTech, evenals aan duurzame financiering. We blijven ook veel aandacht besteden aan kwesties die verband houden met het besluit van het Verenigd Koninkrijk om de Europese Unie te verlaten, zodat onze dienstverlening en de consumenten zo min mogelijk daaronder lijden.

We blijven de acties van de Europese Commissie op de Europese agenda voor financiële dienstverlening, waaronder de kapitaalmarktenunie, ondersteunen. We kijken met name uit naar verdere ontwikkelingen op het gebied van een pan-Europees persoonlijk pensioenproduct (PEPP), dat Europese burgers mogelijk een geheel nieuw kader kan bieden om te sparen voor hun oude dag. We staan klaar om nieuwe taken op dit gebied op ons te nemen, evenals taken die voortvloeien uit de beoordeling van de Europese toezichthoudende autoriteiten, waardoor wij nog meer aandacht kunnen besteden aan convergentie van het toezicht.

Wij hadden onze prestaties niet kunnen leveren zonder nauwe samenwerking met nationale bevoegde autoriteiten, de Europese toezichthoudende autoriteiten, Europese instellingen en andere stakeholders. Ik wil hen alle, en ook mijn medeleden van de raad van toezichthouders en van de raad van bestuur, bedanken voor hun constructieve betrokkenheid en ondersteuning in het afgelopen jaar.

Tien jaar geleden waren we getuigen van de schadelijke gevolgen van een zwakke regelgeving voor de economie en voor de levens van mensen. Om duurzame langetermijninvesteringen en economische groei te bewerkstelligen, hebben we een stabiele en sterke verzekerings- en pensioensector nodig die risico's goed inschat, solide risicobeheerstrategieën toepast en verzekeringnemers, deelnemers en begunstigden eerlijk behandelt. Het is onze taak ervoor te zorgen dat we gezamenlijk de vruchten plukken van de hervormingen van de regelgeving die na de crisis hebben plaatsgevonden, door kwalitatief hoogstaand en consistent toezicht in de hele Europese Unie te waarborgen. We zullen ons blijven inzetten voor dat doel.

FAUSTO PARENTE
Uitvoerend directeur

VOORWOORD VAN DE UITVOEREND DIRECTEUR

In 2017 is Eiopa als organisatie effectief gebruik blijven maken van haar middelen en haar mandaat op hoog niveau blijven uitvoeren.

Een goede uitvoering stoelt op een goede voorbereiding en, net als in voorgaande jaren, heeft Eiopa haar taken uitgevoerd volgens een werkprogramma dat was ontwikkeld op basis van een gedegen planning. Met het oog op een langere-termijnplanning van taken en middelen heeft Eiopa in 2017 stappen ondernomen om haar planning- en prioriteeringsactiviteiten verder te versterken, ook met betrekking tot veranderingsmanagement en risicobeheer.

Daarnaast heeft Eiopa haar eind 2016 ingevoerde nieuwe organisatiestructuur verder aangepast. In deze context werden de afdelingen Supervisory Processes en Oversight and Supervisory Convergence opgericht, die de ontwikkeling van het werk van Eiopa en haar focus op meer toezichtgerelateerde taken beter weerspiegelden.

Eveneens in verband met de ontwikkeling van haar toezichhoudende taken heeft Eiopa veel werk verricht voor de ontwikkeling van competentiekaders. Het versterken van de capaciteiten van ons personeel blijft een prioriteit. In februari 2017 werden Eiopa's toezichtcompetenties geïntroduceerd. Door het opstellen van competentiekaders voor verschillende functies is Eiopa beter in staat haar eigen personeel te ontwikkelen, zodat het kan voorzien in de veranderende behoeften van de organisatie. Eiopa zal kaders voor verschillende groepen personeel blijven ontwikkelen, waaronder leiderschapscompetenties. Ook zal zij het personeel kansen blijven bieden voor verdere scholing en ontwikkeling.

Eiopa stelt zich continu ten doel een efficiëntere organisatie te worden. Waar mogelijk gebruikt Eiopa systemen en processen die al in gebruik zijn bij de Europese Commissie of andere EU-agentschappen, in plaats van zelf oplossingen te ontwikkelen. In 2017 heeft EIOPA voorbereidende stappen gezet om bestaande e-oplossingen voor aanbestedingen en human resources over te nemen. Daarnaast is Eiopa gebruik gaan maken van de diensten van de Commissie voor websiteontwikkeling en -hosting.

Een ander project om het personeel in staat te stellen effectiever te werken, was de invoering van een nieuw documentbeheersysteem. Dankzij dit systeem is zowel de naleving als de samenwerking tussen personeelsleden verbeterd.

Wat het beheer van middelen aangaat, voert Eiopa haar werkzaamheden volledig in overeenstemming met de EU-regelgeving uit en gaat zij open en transparant te werk. De exploitatiebegroting voor 2017 van de Autoriteit bedroeg 24 miljoen EUR en aan het eind van het jaar had Eiopa een uitvoeringspercentage voor vastleggingen van 99,79% bereikt.

Eiopa is verantwoordelijk voor zowel de inhoud van haar werk als het beheer van haar middelen. Daartoe onderhoudt Eiopa een constructieve en open dialoog met haar stakeholders en is zij altijd bereid tot samenwerking zodat zij zich voortdurend kan verbeteren.

Vooruitkijkend zal Eiopa zich blijven richten op de vier strategische doelstellingen die zij in haar werkprogramma heeft vastgelegd, terwijl zij ook bereid blijft zich aan te passen aan veranderingen van buitenaf. Er kunnen namelijk nieuwe taken voortkomen uit de lopende beoordeling van de drie Europese toezichhoudende autoriteiten of uit het wetgevingsvoorstel over het pan-Europees persoonlijk pensioenproduct (PEPP). Er kunnen ook nieuwe prioriteiten ontstaan uit het besluit van het Verenigd Koninkrijk om de Europese Unie te verlaten.

Tot slot wil ik nog mijn dank uitspreken aan het personeel van Eiopa en aan de leden van de raad van bestuur en de raad van toezichhouders voor hun inzet en inspanningen door het jaar heen. Ik spreek namens deze collega's als ik zeg dat wij er trots op zijn te werken voor Europa en ook trots op het werk dat wij doen, waardoor mensen en bedrijven in Europa kunnen profiteren van veilige financiële instellingen en systemen.

SAMENVATTING

CONSUMENTENBESCHERMING

Om de bescherming van consumenten te versterken, draagt Eiopa bij aan een slim regelgevingskader dat transparantie, eenvoud en billijkheid bevordert. In 2017 heeft Eiopa technisch advies verstrekt over mogelijke gedelegeerde handelingen met betrekking tot de verzekeringsdistributierichtlijn om verkooppraktijken voor rechtstreekse verkopers en tussenverkopers te consolideren en te waarborgen dat advies aan consumenten zo goed mogelijk aansluit bij hun behoeften. Daarnaast heeft Eiopa ontwerpen van technische uitvoeringsnormen voltooid aangaande het informatiedocument voor verzekeringsproducten, waarbij zij een gestandaardiseerde vorm heeft geïntroduceerd waarin belangrijke informatie over verzekeringsproducten op een heldere, beknopte en toegankelijke manier kan worden verstrekt. Om het risico van misleidende verkopen zo klein mogelijk te houden, heeft Eiopa ook richtsnoeren opgesteld voor 'execution-only'-verkoop van verzekeringen met een beleggingscomponent. Met die richtsnoeren wilde Eiopa iets doen aan de gevallen waarin verzekeringsdistributeurs geen advies geven over het product of niet nagaan wat een klant weet van het product of de risico's ervan.

Eiopa neemt ook een proactieve rol op zich bij het vaststellen en aanpakken van consumentenbenadeling. Het thematisch onderzoek naar financiële prikkels en beloningen bracht potentiële belangenconflicten aan het licht die zich zouden kunnen voordoen bij unit-linked levensverzekeringsproducten die worden verkocht op basis van financiële prikkels en beloningen die worden betaald door vermogensbeheerders.

In het verslag van Eiopa over consumententrends werd de aanzienlijke toename in het aantal klachten van consumenten in de verzekeringssector benadrukt. Ook digitalisering, namelijk technologiegestuurde innovatie in de verzekerings- en pensioensector, werd in het verslag genoemd als een onderwerp van strategisch belang voor de verzekeringssector en is daarmee een onderwerp dat Eiopa nauwlettend blijft volgen.

CONVERGENTIE VAN HET TOEZICHT EN VERBETERING VAN DE WERKING VAN DE INTERNE MARKT

De inspanningen van de Autoriteit om convergentie van het toezicht en verbetering van de werking van de interne markt te bewerkstelligen, bestaan erin een solide en prudent regelgevingskader te waarborgen, een kader voor rapportage tot stand te brengen en op een convergerende wijze toe te werken naar consistent en kwalitatief hoogstaand toezicht. In het kader van het mandaat van Eiopa om een bijdrage te leveren aan de consistente toepassing van regelgeving was een van de prioriteiten voor 2017 de evaluatie en herziening van Solvabiliteit II op basis van één uitvoeringsjaar. De eerste adviezen van Eiopa beogen de complexiteit van belangrijke onderdelen van de standaardformule te verminderen, terwijl tegelijkertijd het toezichtstelsel evenredig, in technisch opzicht degelijk, risicogevoelig en consistent moet blijven.

Het dagelijkse toezicht is de taak van nationale bevoegde autoriteiten. Eiopa stuurt de convergentie van het toezicht aan en ondersteunt de nationale bevoegde autoriteiten bij een consistente en convergente toepassing van het recht van de Europese Unie. Belangrijke instrumenten daarbij waren onder meer steunverlening op maat en feedback over de consistente toepassing van Solvabiliteit II. Eiopa heeft in 2017 ook deelgenomen aan de balansbeoordeling van verzekeringsmaatschappijen en de toetsing van het vermogen van pensioenfondsen van de Bulgaarse verzekerings- en pensioensector, waarbij zij expertise op het gebied van coördinatie en techniek inbracht.

De Autoriteit draagt bij aan de versterking van het toezicht op grensoverschrijdende groepen. Dit is in 2017 aangescherpt met het nieuwe instrument van toezichthoudende grensoverschrijdende platforms. De platforms, die Eiopa heeft opgericht in reactie op vastgestelde risico's met betrekking tot grensoverschrijdende handel, waarborgen een sterkere en tijdiger samenwerking tussen toezichthoudende autoriteiten voor het verzekeringswezen. Dit maakt het

mogelijk risico's op de markt sneller te identificeren en te beoordelen teneinde overeenstemming te bereiken over de noodzaak van toezichtmaatregelen en -interventies. Eiopa neemt ook actief deel aan de vergaderingen van colleges van toezichthouders die toezicht houden op grensoverschrijdende verzekeringsgroepen. De bijdrage van de Autoriteit heeft een duidelijke basis gelegd voor praktische en operationele samenwerking binnen colleges. Dit streven werd in 2017 nog verder versterkt door een herziening van Eiopa's strategie met betrekking tot colleges, die erop gericht is de collectieve inspanningen van nationale bevoegde autoriteiten en Eiopa beter te benutten.

Bij de vaststelling en goedkeuring van een intern model wordt een op principes gebaseerde benadering gebruikt met hoge eisen aan de statistische kwaliteit, processen en inbedding in risicobeheer. Deze benadering zou door ondernemingen bij de ontwikkeling en het gebruik van het model op passende wijze voor elk concreet risicoprofiel moeten worden toegepast en door de nationale bevoegde autoriteiten moeten worden beoordeeld tijdens de goedkeuring en het continue toezicht. Eiopa biedt waardevolle ondersteuning voor het aanpakken van het risico van inconsistenties tussen toezichtpraktijken en voor het vaststellen bij welke ondernemingen de modelleerkwaliteit lager lijkt dan die van gelijksoortige ondernemingen. In 2017 is een project uitgevoerd waarbij gebruik werd gemaakt van Eiopa's beschikbare instrumenten om grote inconsistenties in de dynamische volatiliteitsaanpassing (DVA) aan te pakken. Hieruit bleek dat de verschillende benaderingen van modellering van de DVA zouden kunnen leiden tot significante verschillen in uitkomsten, waardoor er geen sprake is van een gelijk speelveld. Uit een project betreffende de modellering van landenrisico's in interne modellen kwam naar voren dat het gerechtvaardigd is verschillende benaderingen toe te passen, maar dat er significante verschillen waren in de kalibratie van modellen; deze worden momenteel nader bekeken door de nationale bevoegde autoriteiten en Eiopa.

In 2017 heeft Eiopa drie adviezen over toezicht gepubliceerd, namelijk met betrekking tot de beoordeling van interne modellen die een DVA bevatten, de convergentie van het toezicht in het licht van het vertrek van het Verenigd Koninkrijk uit de EU, en de continuïteit van de dienstverlening in het licht van het vertrek van het Verenigd Koninkrijk uit de EU.

Accurate en doeltreffende rapportage vraagt om een gemeenschappelijk kader en het vermogen om gegevens te verzamelen en te analyseren. Als die elementen aanwezig zijn, kan Eiopa cruciale informatie berekenen, onder meer voor haar maandelijks bekendmaking van risicovrije rente en symmetrische aanpassing van het eigenvermogensrisico. Eiopa heeft ook tot taak de Ultimate Forward Rate

(UFR) te berekenen. De methode die in 2017 is uitgewerkt, waarborgt dat de UFR zich geleidelijk en voorspelbaar ontwikkelt, zodat verzekeraars zich aan de veranderingen in de rentevoet kunnen aanpassen en verzekeringnemers worden beschermd. Eiopa heeft tevens gewerkt aan de verdere ontwikkeling van haar systemen die ervoor moeten zorgen dat gegevens op een veilige manier kunnen worden verzameld, beheerd, geanalyseerd en verspreid. Een voorbeeld hiervan is de release van de Solvabiliteit II-verzekeringstaxonomie 2.2.0.

Om wereldwijde convergentie en consistente toezichtpraktijken op mondiaal niveau te bevorderen heeft Eiopa haar samenwerking op het gebied van belangrijke initiatieven, zoals de internationale kapitaalstandaard versie 2.0, voortgezet en heeft zij een aantal nieuwe overeenkomsten ten uitvoer gelegd, zoals het memorandum van overeenstemming met niet-EU-landen ('derde landen') en internationale organisaties. Op het gebied van pensioengegevens heeft Eiopa een raadpleging georganiseerd met als doel het toezicht op en de analyse van de Europese bedrijfspensioensector efficiënter en sterker te maken door middel van één enkel kader voor Eiopa's reguliere verzoeken tot het verstrekken van informatie over bedrijfspensioenen.

FINANCIËLE STABILITEIT

Door het financiële systeem te beoordelen en er toezicht op te houden is de Autoriteit in staat bedreigingen voor de financiële stabiliteit van de Europese verzekerings- en pensioensector vast te stellen en risico's dienovereenkomstig te beperken. In 2017 heeft Eiopa haar stresstest in de sector van bedrijfspensioenen uitgevoerd, die een solide beoordeling bood van de veerkracht van IBPV's. Uit de test bleek dat sponsors van meer dan een kwart van de IBPV's moeite zou kunnen hebben om aan hun verplichtingen te voldoen. Verder kunnen pensioenverplichtingen flinke druk uitoefenen op de solvabiliteit en toekomstige winstgevendheid van bedrijven, met een mogelijk uitstralingseffect naar de reële economie. De verstrekking van Solvabiliteit II-rapportagegegevens heeft Eiopa ook in staat gesteld een aantal van haar bestaande producten te verbeteren, zoals de driemaandelijks risicodashboards en de verslagen over financiële stabiliteit, en heeft de openbaarmaking van nieuwe informatie mogelijk gemaakt, zoals Solvabiliteit II-statistieken over de Europese verzekeringssector. Overeenkomstig haar mandaat op het gebied van crisispreventie heeft Eiopa een advies uitgebracht over de harmonisatie van kaders voor herstel en afwikkeling en heeft zij haar werk ten aanzien van een macroprudentieel beleidskader in het verzekeringswezen voortgezet.

ORGANIGRAM 2017

HOE NEEMT U CONTACT OP MET DE EU?

Kom langs

Er zijn honderden Europe Direct-informatiecentra overal in de Europese Unie. U vindt het adres van het dichtstbijzijnde informatiecentrum op: https://europa.eu/european-union/contact_nl

Bel of mail

Europe Direct is een dienst die uw vragen over de Europese Unie beantwoordt. U kunt met deze dienst contact opnemen door:

- te bellen naar het gratis nummer: 00 800 6 7 8 9 10 11 (bepaalde telecomaandieners kunnen wel kosten in rekening brengen),
- te bellen naar het gewone nummer: +32 22999696, of
- een e-mail te sturen via: https://europa.eu/european-union/contact_nl

WAAR VINDT U INFORMATIE OVER DE EU?

Online

Informatie over de Europese Unie in alle officiële talen van de EU is beschikbaar op de Europa-website op: https://europa.eu/european-union/index_nl

EU-publicaties

U kunt publicaties van de EU downloaden of bestellen op: <https://publications.europa.eu/nl/publications> (sommige zijn gratis, andere niet). Als u meerdere exemplaren van gratis publicaties wenst, neem dan contact op met Europe Direct of uw plaatselijke informatiecentrum (zie https://europa.eu/european-union/contact_nl).

EU-wetgeving en aanverwante documenten

Toegang tot juridische informatie van de EU, waaronder alle EU-wetgeving sinds 1952 in alle officiële talen, krijgt u op EUR-Lex op: <http://eur-lex.europa.eu>

Open data van de EU

Het opendataportaal van de EU (<http://data.europa.eu/euodp/nl>) biedt toegang tot datasets uit de EU. Deze gegevens kunnen gratis worden gedownload en hergebruikt, zowel voor commerciële als voor niet-commerciële doeleinden.

**EUROPEAN INSURANCE AND
OCCUPATIONAL PENSIONS AUTHORITY**

Westhafenplatz 1,
60327 Frankfurt am Main, Germany

Publicatiebureau